

Herinneren en herdenken

Anita Blijdorp – dit artikel verscheen in de *Kroniek*, jrg.27, 2019/1, nr.82

Op 4 mei stilstaan bij de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog, vieren van Bevrijdingsdag op 5 mei, het zijn in Nederland vertrouwde elementen in de herinneringscultuur rond oorlog en bevrijding. Aan de Dodenherdenking in Wieringerwerf doen in recente jaren weer meer mensen mee. Ook jongeren. Wie en wat herdenken we? Hoe zag de organisatie in de beginjaren eruit? Welke monumenten houden de geschiedenis levend?

Wie herdenken we?

We beginnen aan de Prof. Granpré Molièrestraat in Wieringerwerf. Hier staan sinds 2003 feitelijk drie gedenktekens: het oorspronkelijke oorlogsmonument uit 1946 plus twee, later in de tijd geplaatste plaquettes. In totaal veertien namen. Dit zijn de mensen die we gedenken.

Periode 1940 - 1945

Pieter Paulusse

Geboren op 9 april 1905 te 's Heer Arendskerke, beroep werkmans, sinds 1937 in de polder. Hij was dienstplichtig militair (Huzaar) bij de Koninklijke Landmacht, gelegerd in Den Haag. Omgekomen op 10 mei 1940 bij een bombardement op de Alexanderkazerne. Begraven op de Militaire Erehof in Den Haag.

Jan Koolhaas

Geboren op 11 september 1904 te Leimuiden, sinds 1936 in de Wieringermeer als graanhandelaar. Was reservekapitein bij de Landmacht, op 13 mei 1940 gesneuveld in een straatgevecht te Dordrecht en daar begraven op begraafplaats Essenhof. Onderscheiden met het Bronzen Kruis. Hij liet een vrouw en zes kleine kinderen achter.

Nelis Hendrikus Frederikus Rikaart

Geboren 9 november 1918 te Nieuw Helvoet. Kwam naar de polder met zijn ouders Dirk en Aleida Rikaart. Nam dienst bij de marine, was stoker op de Hr.Ms. De

Ruyter. Kwam op 27 februari 1942 tijdens de slag op de Javazee om het leven.

Zeemansgraf.

Oorlogsmonument vanaf 31 oktober 1946 op de hoek Westerterpweg – Schagerweg. (collectie Regionaal Archief

Alkmaar, FO-3023290)

Jeroen Varkevisser

Geboren op 21 oktober 1920 te Katwijk. Kwam met zijn ouders in 1932 mee naar de Wieringermeer, groeide op in de kruidenierswinkel van zijn moeder. Vertrok voor de oorlog naar Rotterdam, nam dienst bij de marine, functie: marinier. Kwam eveneens op 27 februari 1942 op de Javazee om het leven. Zeemansgraf. Varkevisser en Rikaart staan vermeld op het Nederlands Ereveld Kembang Kuning (Surabaya).

Gerben Kingma

Geboren op 13 juni 1924 te Menaldum, beroep landarbeider. Vanwege de Arbeitseinsatz afgevoerd naar Ammerdorf bij Saalkreis in Duitsland, onderdeel van concentratiekamp Buchenwald. Als

dwangarbeider tewerkgesteld in een fabriek waar mosterdgas geproduceerd werd. Hij is overleden op 2 december 1944, na een bombardement een dag eerder op de fabriek. Begraven op Nationaal Ereveld Loenen.

Jan Atzes van der Pol

Geboren op 18 januari 1918 te Achlum. Was inwonend landarbeider aan de Wierweg. Hij werd in augustus 1944 door een passerende patrouille van de bezetter meegenomen. Op transport gezet naar eerst doorgangskamp Amersfoort en daarna naar het concentratiekamp Neuengamme, waar hij op 14 februari 1945 stierf. Zijn naam staat in het gedenkboek van concentratiekamp Bergen-Belsen.

Catrinus Douma

Geboren op 6 juni 1917 te Ee. Sinds mei 1937 in Slootdorp, commissionair bij Koolhaas zaadhandel. Sloot zich al vroeg aan bij het verzet. Was rayonleider Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers (L.O.), oprichter van de *Trouw*-groep, medio 1944 leider bij de Binnenlandse Strijdkrachten (B.S.). Op 31 januari 1945 werd Douma gearresteerd en in Amsterdam gevangen gezet. Op 9 februari 1945 is hij in Zaandam als represaillemaatregel samen met negen anderen gefusilleerd. Begraven op de Eerebegraafplaats Bloemendaal.

Adriaan Cornelis de Graaf

Geboren op 28 april 1902 te Haarlemmermeer. Sinds 1930 in de Wieringermeer. Was karteerder, bedrijfsboer, pachter, medeoprichter graanbeurs in Middenmeer. Bestuurder van het Openbaar Lichaam Wieringermeer en wethouder. Vanaf 1941 in het verzet: organisatie Engelandvaarders, Laadmeester en Gewestelijk Voedselofficier voor illegaal vervoer van gedropte wapens en levering

voedsel voor de B.S.. Op 17 april 1945, de dag van de inundatie, werd hij door landwachters herkend. Tijdens transport naar Hoorn bij Benningbroek lafhartig doodgeschoten. In 1946 herbegraven op de Algemene Begraafplaats in Middenmeer.

Nog twee namen

Vele jaren na WO2 werd duidelijk dat op 17 april 1945 nog twee burgerslachtoffers waren te betreuren. In 2003 zijn deze namen toegevoegd:

Divera Admiraal-Commandeur

Geboren op 19 mei 1910 te Hensbroek. Trouwde met Martinus Petrus Admiraal en woonde in Middenmeer. Omgekomen in de Schermer op 17 april tijdens een beschieting vanuit de lucht. Het gezin, met twee kinderen, was onderweg naar familie in de Beemster. Begraven op de rooms-katholieke begraafplaats Westbeemster. Samen met haar zoon:

Jacobus Johannes Admiraal

Geboren op 9 april 1945 te Middenmeer. Baby Sjakie lag in de armen van zijn moeder die voor in de vrachtwagen zat op moment van de beschieting. Moeder en kind waren op slag dood.

De Graaf geëerd buiten de polder

Voor A.C. de Graaf bestaat nóg een herdenkingsplek. De dood van A.C. de Graaf was een enorme schok: voor zijn gezin, familie én voor het verzet in heel Noord-Holland Noord. Op 17 april 1945 was de polder verloren maar, en dit was erger, een gewaardeerd mens was vermoord. Zijn betekenis voor de polder en 'de illegaliteit' mochten nooit vergeten worden. Op 9 september 1945 werd nabij Sijbekarspel een tijdelijk gedenkteken onthuld, de provinciale weg heet sindsdien 'A.C. de Graafweg'. (Zie *Kroniek* nr.80, 2018/2.)

Burgemeester Loggers maakte diezelfde dag bekend dat het Comité Stichting Monument A.C. de Graaf aan de slag zou gaan voor een definitief gedenkteken. Collega-boeren, vrienden van het verzet én gemeente Wieringermeer zamelden geld in. Het monument werd op 17 april 1953 onthuld. Eigendom en beheer kwamen bij de gemeente Sijbekarspel. Tot en met 2015 werd hier jaarlijks op 17 april de vlag halfstok gehesen en legden familie De Graaf en de burgemeester van Sijbekarspel (vanaf 2007 van fusiegemeente Medemblik), bloemen en een krans.

GEEN BEURS OP 17 APRIL

Naar wij reeds eerder hebben gemeld, heeft het bestuur van de Vereniging voor den Graanhandel Wieringermeer besloten, om wanneer 17 April op een Woensdag valt, dan geen beurs te houden. Dit jaar valt deze fatale datum in de Wieringermeergeschiedenis op Woensdag, zoodat er volgende week geen beurs te Winkel wordt gehouden.

Op 17 april 1946 geen graanbeurs in Winkel

Herdenken in de polder, hoe het begon

17 april werd door inwoners en de pers omschreven als 'een zwarte dag', of 'de fatale datum', 'rampdag' en 'noodlotsdag'. Zaken doen of tijd voor frivole activiteiten, daar kon bij velen op 17 april geen sprake van zijn. Zeker de eerste jaren was het een

dag van rouw. Een trouwdag plannen op 17 april? Dat deed je niet.

Eerste Bevrijdingsherdenking

In 1946 is de eerste, provisorische herdenking in de polder. Amper vier maanden was de polder weer droog, veel mensen woonden nog op hun evacuatieadres. Maar de boerderij van Kits aan de Molenweg was goed gevuld met Wieringermeeders en notabelen, zittend op geïmproviseerde banken van stobalen en planken. Bedoeld als Bevrijdingsherdenking, in sobere stijl. Omdat 5 mei op een zondag viel, werd deze herdenking op 4 mei gehouden. De opoffering met hun leven door verzetsstrijders De Graaf en Douma werd uitvoerig gememoreerd (voor het verzet in de polder zie ook *Kroniek* nr. 80, 2018/2).

Comité oprichting oorlogsmonument

In november 1945, startten de voorbereidingen voor oprichting van een oorlogsmonument in de polder. Een comité kreeg de opdracht een waardig herdenkingsmonument te realiseren. Op de namenlijst zien we Gerrit Blaauboer (een verzetsman van het eerste uur), S. Breebaart, J. Dieleman, J. Stoel en J. Kroeze (directeur ZWM). Deze laatste schreef aan burgemeester Loggers 'dat ik weliswaar de illegaliteit heb gesteund maar toch eigenlijk geen deel uitmaakte van de georganiseerde illegale beweging. (...) Ik vraag mij af of het wel juist is als ik deel uitmaak van het comité'. Dhr. Kroeze legde de morele lat hoog voor zichzelf, maar weglopen voor de opdracht deed hij niet. Ook ir. L.R. Dijkema, G. Hofmeijer, H. Dijkema en Jac. Mooij aanvaardden het verzoek om zitting te nemen in het comité. Evenals de predikanten Germans en Goede; en pastoor Langendijk. Burgemeester Loggers werd de feitelijke voorzitter. Sicco Mansholt,

inmiddels minister, werd gevraagd als 'eere' voorzitter.

Ingezonden stukken in de krant, eind 1945, en brieven naar de gemeente tonen iets van de toenmalige gevoeligheden rond de vraag: Voor wie herdenkingsmonumenten en waar? 'Geen voorrang van persoon of werk, maar eerlijk', schreven N. Reitsma en A. Greidanus. De gemeente riep het ongenoegen over zichzelf af door in december 1945 in een persbericht voor twee gedenkplaatsen te opteren. Een monument voor alle gevallen en een tweede, apart monument voor (oud-wethouder) A.C. de Graaf. Voor de briefschrijvers zou deze keuze 'een ergernis zijn voor heel de Wieringermeer, bovenal voor Slootdorp', het dorp waar Catrinus Douma woonde.

Gelijke gevallen, gelijk behandelen was de strekking van het commentaar. Het comité was er snel uit: één centraal monument 'voor alle gevallen strijders'. Op 31 oktober 1946 werd het monument in aanwezigheid van nabestaanden, vrienden en de poldergemeenschap door minister Sicco Mansholt onthuld. Een kinderkoor zong. De plek van het monument was neutraal terrein: tussen de dorpen Slootdorp, Wieringerwerf en Middenmeer.

'Ongewenste toestand'

Inmiddels was 4 mei een vast ritueel rond Dodenherdenking door heel Nederland omarmd. Om 18 uur de vlag halfstok, klokgelui, in optocht naar het lokale herdenkingsmonument en om 20 uur twee minuten stilte. Burgemeester en ambtenaren (de naam van dhr. Bakker en personeelsvereniging Contact valt), namen in 1947 en 1948 het voortouw voor de 'Herdenking van onze helden'. Burgemeester Loggers vond het evenwel een 'ongewenste

toestand' de organisatie aan de gemeente over te laten. Om niet weer een apart comité op te hoeven richten, klopte hij aan bij een bestaand comité: Stichting 1940–1945, afdeling Wieringermeer.

Massale samenzang

Via voorzitter Huib de Graaf (een broer van A.C.), wonend aan de Oosterterpweg, vraagt Loggers begin 1949 'de herdenking van de bevrijding via dit comité te regelen'. Dhr. J.P. van Marwijk, ambtenaar, was al in 1948 bij de organisatie betrokken. 'Plaatselijke organisaties' werden vanaf dat moment gevraagd voor een bijdrage aan de herdenking: de padvinderij, de Wieringermeerruiters, het onderwijs en scholieren, zangkoren. In 1949 begeleidde een koor van vijftig personen de 'massale samenzang' op de avond van 4 mei.

Een jarenlange traditie werd zo in gang gezet. Tot circa 1985 organiseerde Stichting 1940–1945, afdeling Wieringermeer de herdenking. Toen Huib de Graaf sr. in 1951 overleed, nam zijn zoon Jaap de Graaf (medeoprichter van het Genootschap) zijn taak als voorzitter over. Ik heb niet een exact jaartal kunnen achterhalen maar circa 1985 kwam aan deze traditie een einde.

Elk jaar startte de herdenking met het verzamelen van de menigte op de Terp en dan in stille optocht naar het monument aan de Westerterpweg. In de

Wieringermeerbode stond enkele dagen van tevoren het protocol tot in detail afgedrukt. Namens de gemeente legde de burgemeester een krans, vervolgens een kranslegging door Stichting 1940–1945 en daarna een défilé van alle aanwezigen langs het monument. In 1957 is op 4 mei ook de gespannen situatie in Oost-Europa merkbaar: 'Hongaren, een volk zelf zo in verdrukking, (...) brachten de Nederlandse strijders hulde door een bouquet rode tulpen bij de kransen te voegen'. De belangstelling voor de stille tocht liep van 600 deelnemers in 1949, terug tot circa 200 in 1975.

Meer monumenten

Even was er sprake van herdenkingsmoeheid. In 1969 stond in een ambtelijke notitie te lezen dat 'men niet langer dan 25 jaar (...) moet gedenken'.

Een sentiment dat geen navolging kreeg. Sinds 17 april 1970 is de polder juist een monument rijker. Aan de Noorderdijkweg, bij het 'Gat van de Dijk', werd toen een gedenkteken onthuld dat herinnert aan de onderwaterzetting. In de jaren negentig besteedde de basisschool in Kreileroord aandacht aan WO2 met o.a. een bezoek aan dit monument.

Gemeente coördineert

Tussen circa 1985 en 2011 was gemeente Wieringermeer op 4 mei de feitelijke organisator van Dodenherdenking. We zien vanaf die periode meer belangstelling voor andere gedenkplaatsen in de polder. Zoals voor de elf graven van geallieerde vliegeniers op de Algemene Begraafplaats Middenmeer. In 1985 organiseerde de gemeente hier, eveneens op 4 mei, een officiële herdenking, naast de traditionele Dodenherdenking.

Herinnering aan de Holocaust

Rond 1983 beleefde het Joods Werkdorp Nieuwesluis hernieuwde belangstelling toen het boek *Het Joodse werkdorp in de Wieringermeer 1934-1941* verscheen. Het hoofdgebouw biedt nog altijd een tastbare herinnering aan de massamoord op de Joden, de Holocaust. Op 25 april 1995, vijftig jaar na het einde van WO2, was gemeente Wieringermeer op deze plek de organisator van een symposium 'Vrijheid vraagt waakzaamheid'.

Genootschap Wieringermeer, Beeldbank #5300.

Verplaatsing oorlogsmonument

De komst van een bedrijventerrein op de plek van het oorlogsmonument leidt in 2003 tot verhuizing van het gedenkteken naar

Wieringerwerf-dorp. Dit moment grijpt oud-Indiëganger Bas Blijdorp aan om op de nieuwe locatie nog een plaquette te plaatsen. Europa vierde voorjaar 1945 de bevrijding maar Nederlands-Indië was nog bezet door Japan. Na de capitulatie op 15 augustus 1945 ontstond een conflict tussen de Nederlandse regering en het zich onafhankelijk verklaarde Indonesië. Vier van negentig dienstplichtige militairen afkomstig uit de Wieringermeer die door de Nederlandse overheid naar Indië zijn gestuurd vonden daar de dood. Op de plaquette staan de volgende namen:

Hotze Bekema

Geboren op 2 juni 1920 in Hartwerd. Woonde sinds 1933 in Middenmeer. In oktober 1938 in dienst van het K.N.I.L.. Overleden op 26 februari 1947 als gevolg van een ongeval bij een proefvlucht met een Dakota op Stradbroke Island bij Brisbane (Australië). Aldaar begraven.

Nico Sijm

Geboren op 12 februari 1926 in Andijk. Woonde op Schervenweg K35 I. In militaire dienst juli 1947. Overleden op 5 maart 1949 tijdens een patrouille, het voertuig reed op een mijn. Begraven op Ereveld Leuwigaja, Cimahi (Java).

Piet J. Lockx

Geboren op 24 april 1928 in Halsteren. Woonde vanaf 1932 in Slootdorp. In militaire dienst september 1948. Overleden aan de gevolgen van een ontplofte mijn tijdens transport op 19 juni 1949. Begraven op ereveld Kembang Kuning (Surabaya).

Jan M. Van Strien

Geboren op 8 september 1928 in Zierikzee. Woonde vanaf 1933 in Middenmeer. In militaire dienst september 1948. Overleden op 18 mei 1949 aan de gevolgen van een schotwond. Begraven op ereveld Kembang Kuning (Surabaya).

Terug naar een burgercomité

Met de fusie in 2012 tot gemeente Hollands Kroon kwam de organisatie van Dodenherdenking weer in handen van burgers. Een werkgroep coördineert jaarlijks het vaste ritueel zoals we dit in Nederland al sinds 1946 kennen. In recente jaren neemt het aantal bezoekers weer toe. Tijdens het lustrumjaar in 2015 hield oud-Wieringermeerder en oud-NIOD directeur Marjan Schwegman een lezing. Ook voor 2020, het jaar dat we 75 jaar vrijheid vieren, zal de werkgroep extra activiteiten organiseren. 4 en 5 mei, herinneren, herdenken en vieren doet een appel op iedereen om zich in te zetten voor de waarde van vrijheid.

Bronnen:

Bas Blijdorp, *Wieringermeer 1940 – 1945*.
Regionaal Archief Alkmaar, Gemeente Wieringermeer – Secretarie-Archief, 1938-1989.
Kranten: *Herrijzend Wieringermeerland*, *Flevobode*, *Wieringermeerbode*.
www.tweedewereldoorlog.nl/75-jaar-vrijheid/